

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

TEIJA ALAVA

Gerontologinen sosiaaliohjaus

kirjallisuudessa ja käytännön työssä

VANHUSTYÖN TUTKINTO-OHJELMA
2023

TIIVISTELMÄ

Alava, Teija: Gerontologinen sosiaaliohjaus, kirjallisuudessa ja käytännön työssä

Opinnäytetyö, Geronomi AMK

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Vanhustyön koulutusohjelma 210 op

Joulukuu 2023

Sivut: 27

Suomessa ikäihmisten määrä kasvaa nopeasti. Yhä enemmän myös ikäihmiä koskettaa erilaiset huono-osaisuuden teemat kuten päihde ja mielenterveysongelmat, sekä taloudelliset haasteet. Palvelujen tarve tulee kasvamaan yhä enemmän, eikä pelkkä hoivan tarve riitä, vaan tarvetta on kokonaisvaltaisessa ja ennaltaehkäisevässä näkökulmassa gerontologiselle sosiaaliohjaukselle.

Tämän opinnäytetyön olen toteuttanut narratiivisena kirjallisuuskatsauksena ja sen tarkoitus on kuvata miltä gerontologinen sosiaaliohjaus näyttäytyy kirjallisuudessa ja työelämän kontekstissa. Tavoitteena oli tutkia minkälaisia työmuotoja käytetään haastavassa elämäntilanteessa olevien ikäihmisten kanssa tehtävässä työssä, sekä mitkä tekijät liittyvät keskeisenä tuen tarpeeseen.

Johtopäätökset tutkimuksesta ovat, että ohjaus ja neuvota tulee korostumaan ikäihmisten parissa ja gerontologisessa sosiaaliohjauksessa, jossa toimitaan tulkkina mm. monimutkaiselle etuus-, ja palvelujärjestelmälle. Keskeisiä tuen tarpeita on arjen voimavaroihin, yhteiskunnalliseen osallisuuteen, sosiaalisiin suhteisiin, riippuvuuksiin ja elinympäristöön liittyvät tekijät.

Myös sosiaaliohjauksen resurssia tulee lisätä voimakkaasti, jotta sosiaalityöntekijöiden työpanos saadaan kohdistettua heidän ammattitaitonsa mukaiseen työhön ja erityisen tuen tarpeessa oleviin asiakkuuksiin. Geronomilla on vanhustyön kokonaisvaltaista asiantuntijuutta, jota tulisi hyödyntää myös gerontologisen sosiaaliohjauksen kentällä.

Avainsanat: gerontologinen sosiaalityö, gerontologinen sosiaaliohjaus, ikäihminen

Abstract

Alava Teija, Gerontological social guidance, in literature and practical work
Thesis, Geronomi AMK
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Elderly Care
December 2023
Number of pages: 27

In Finland, the number of elderly people is growing rapidly. Increasingly, older people are also affected by various themes of disadvantage, such as substance abuse and mental health problems, as well as financial challenges.

The need for services will grow more and more, and the need for care is not enough, there is a need in a comprehensive and preventive perspective for gerontological social work and guidance.

I have implemented this thesis as a narrative literature review and its purpose is to describe how gerontological social guidance appears in literature and in the context of working life. The goal was to investigate what types of work are used in work with elderly people in challenging life situations, as well as which factors are mainly related to the need for support.

The conclusions from the research are that guidance and advice should be emphasized in working with the elderly and in gerontological social guidance, where you act as an interpreter, for a complex benefit and service system. Central support needs are factors related to everyday resources, social participation, social relationships, addictions and living environment.

The resource for social guidance should also be increased strongly, so that the work input of social workers can be directed to work according to their skills and to clients in need of special support. Geronomi has comprehensive expertise in elderly work, which should also be utilized in the field of gerontological social guidance.

Keywords: gerontological social work, gerontological social guidance, elderly person

.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	7
3 TUTKIMUS MENETELMÄT	8
3.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus	8
3.2 Työelämän konteksti.....	9
4 OPINNÄYTETYÖ TOTEUTUS.....	9
4.1 Tiedonhaku, aineiston valinta ja laadun arviointi	9
4.2 Aineiston rajaus.....	10
4.3 Aineiston valinta	10
4.4 Aineiston kuvaus	11
5 KÄSITTEET TYÖN TAUSTALLA.....	13
5.1 Gerontologia.....	13
5.2 Ikäihminen	14
5.3 Toimintakyky	14
5.4 RAI toimintakyvyn arvion tukena	16
5.5 Hyvinvointi	17
5.5.1 Having, loving, being ja doing.....	17
5.6 Itsemääräämisoikeus.....	18
6 YHTEENVETO.....	19
6.1 Neuvonta ja ohjauspalvelut	20
6.2 Gerontologinen sosiaaliohjaus	20
6.3 Sosiaaliohjaaja	21
6.4 Gerontologinen sosiaalityö	22
6.5 Sosiaalityöntekijä.....	23
6.6 Taulukko asiakkaiden palveluiden tarpeista.	23
6.7 Taulukko tukimuodoista	24
7 POHDINTA	25
LÄHTEET	28

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen gerontologista sosiaaliohjausta ja millaisena sen työmuodot näyttäytyvät kirjallisuudessa, sekä käytännön työssä. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on a) edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta. b) Vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. c) Turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. d) Edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 1 §.) Gerontologinen sosiaaliohjaus on laaja-alaista vaativaa ikäihmisten kanssa tehtävää prosessinomaista sosiaalityötä. Sen rooli palvelujärjestelmässä tai julkisessa keskustelussa ei ole nousut esiin tarpeeksi vahvasti. Vanhustenhuolto mielletään usein osaksi terveydenhuoltoa, vaikka suuri osa siitä on sosiaalihuoltoa. (Rantamäki, T. 2020.) Kokonaiskuvassa gerontologisen sosiaalityön osaaminen ja prosessit eivät ole tällä hetkellä riittävän kehittyneitä, eikä paikka selkeä tukea tarvitsevien ikäihmisten tunnistamiseen ja sosiaaliohjaukseen heidän parissaan (Gerontologia, 2022).

Ikäihmisten laatusuosituksen mukaan valvontaviranomaisten huomio on kiinnittynyt sosiaalihuollon epäkohtiin vuodesta 2018 alkaen, jolloin sosiaalihuollon järjestämisessä, tuottamisessa ja ohjauksessa on havaittu ongelmia. Palveluja koskevien epäkohtailmoitusten ja yhteydenottojen määrät ovat tuolloin kasvaneet. (STM, 2020.) Sosiaalialan työ velvoittaa työntekijän asettumaan yhteiskunnalliselta asemaltaan heikoimpien puolelle ja tukemaan ihmisiä vaikeissa elämäntilanteissa. Työn ytimenä on etsiä ihmisen voimavaroja myös silloin, kun ihmisestä itsestä tuntuu, ettei niitä ole. Yhteiskuntapoliittisena tehtävänä sosiaaliohjauksella on haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten etujen puolustus yhteiskuntapolitiikan toteutuksessa, sekä tuoda poliittiseen

päätöksentekoon tietoa ikäihmisten kohtuuttomistakin elämäntilanteista. (Talentia, 2023.)

Asiakkaan elämäntilanteen selvittely ja tukeminen vaatii sosiaaliohjaajalta laajaa ammattitaitoa ongelmien tunnistamisessa. Neuvonta ja ohjaustaidot ovat ensisijaisena työmuotona tärkeitä. Tarvitaan tietämystä erilaisista käytettävissä olevista palveluista, itsemääräämisoikeudesta, edunvalvonnasta ja etuuksista. Yhteistyö eri toimijoiden, kuten kolmannen sektorin ja viranomais tahojen kesken on keskeinen työmuoto. Sosiaalihuolto, - ja vanhuspalvelulaki eli laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta terveys ja sosiaalipalveluissa 28.12.2012/980 määrittävät tehtävää työtä.

Vuorovaikutustaidot, ihmisten kohtaaminen ja elämänhistorian ymmärtäminen, sekä työntekijän asenne ja arvomaailma nousevat gerontologisessa sosiaaliohjauksessa merkittäviksi tekijöiksi työn onnistumisen kannalta. Se millä tavalla asiakkaat elämästään kertovat ja miten työntekijä sitä tulkitsee, ovat ydintoimintoja asiakaskohtaamisissa. Asiakkaan tarinaa sävyttävät monesti eletyn ja koetun elämän vaikeudet, jotka tekevät ymmärrettäväksi tämänhetkisiä ongelmia sekä avun ja tuen tarvetta, eikä tarinallisuuden käyttö työmuotona ole yhdentekevää sosiaalityössä. Tulkintojen tekemisen merkitys korostuu etenkin ikäihmisten kanssa työskennellessä ja luo selityksiä ja syitä sille, miksi elämäntilanne on muotoutunut tietynlaiseksi. Painopiste on kuitenkin aina oltava asiakkaan tulevaisuuden rakentamisessa ja erilaisten vaihtoehtojen avaajana ja asiakkaalle sopivien valintojen tekemisen tukijana. (Juhila 2018.)

Kuntien toimintana tehtävää etsivää työtä on myös tarpeen lisätä, jotta löydetäisiin ne ikäihmiset, joiden toimintakyky on heikkenemässä ja jotka tarvitsevat toimintakykynsä ylläpitämisessä tukea (Sosiaali-, ja terveysministeriö, STM 2020). Palvelujen tulee olla oikein kohdennettuja ja oikea-aikaisia, jolloin voidaan välttää raskaisiin, sekä kalliisiin palveluihin, kuten ympärivuorokautiseen palveluasumiseen joutuminen ennen aikaisesti.

Gerontologisen sosiaaliohjauksen piiriin tulevilla asiakkailla on yleisesti ottaen elämänhallinnassaan ongelmia, jotka eivät ole korjattavissa pelkällä kotihoiton keinoin, tukipalveluilla tai päivätoiminta muotoisella tuella (Ikä-neuvo, 2018). Asiakkaan tilanne on syystä tai toisesta ajautunut kriisiin. Gerontologinen sosiaaliohjaus on tarkoitettu auttamaan ikäihmistä, joilla on haasteita oman talouden hoidossa, toimeentulon ongelmissa, sosiaali- ja terveystalouden käytössä. Syitä voivat olla myös yksinäisyys ilman omaisia, kaltoinkohdeltu tai asumiseen liittyvät ongelmat. Asiakas voi kokea, turvattomuutta tai taloudellista hyväksikäyttöä. Asiakkaalla voi olla mielenterveys-, tai päihdeongelmia, sekä muita riippuvuuksia. Sosiaaliohjauksen asiakkuuteen voi kuulua asiakkaan lisäksi lähipiiriä omainen tai läheinen, jolla ei ole keinoja, toimintakykyä tai voimavaroja selviytyä haastavasta elämäntilanteesta. (Siunsote.)

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyön tarkoituksena on hakea tutkittua tietoa gerontologisen sosiaaliohjauksen työmuodoista ja käytännön menetelmistä. Tarkastelen opinnäytetyössäni ikäihmisten kanssa tehtävän sosiaaliohjauksen kokonaisuutta ja spesifiyttä, sekä avaan käsitteitä sen taustalla. Tutkimuskysymys on: Millaisena gerontologinen sosiaaliohjaus näyttäytyy tutkimuskirjallisuudessa ja käytännön työssä.

Opinnäytetyön tekeminen ja sen aiheeseen perehtyminen auttaa itseäni kehittymään ammatillisesti geronomina sosiaaliohjauksen kentällä. Itse saan aiheeseen perehdyttyäni varmuutta omaan osaamiseen ja ymmärrykseen gerontologisen sosiaaliohjauksen työmenetelmistä.

Tämän opinnäytetyön tavoite on vastata ikäihmisten kanssa tehtävän gerontologisen sosiaaliohjauksen erityisyyden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen. Tavoitteena on myös jäsentää erilaisia käytössä olevia työ-, ja tukimuotoja.

Aiheen tutkiminen antaa perspektiiviä eettisiin kysymyksiin, jotka ovat erityisiä tekijöitä ikäihmisten kanssa tehtävässä työssä.

3 TUTKIMUS MENETELMÄT

3.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Toteutin opinnäytetyön narratiivisena kirjallisuuskatsauksena, josta käytetään myös termiä kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Aineistona on kerätty kirjallisuudesta ja artikkeleista tieteeseen perustuvaa ja tuotettua, keskenään erilaista materiaalia. (Tieteen termipankki 6/2021). Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on vapaampi tiedonhaussa ja aineistoin valinnassa kuin muut katsaukset. Metodina kirjallisuuskatsausta on käytetty humanistisessa tutkimusperinteessä, jossa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia ja yhdistellään saatuja havaintoja ja näin luodaan tutkittavasta aiheesta uutta tietoa. Narratiivisella kirjallisuuskatsaus metodilla pystytään antamaan laaja yleiskuva aiheesta, sekä pyritään tunnistamaan lisätutkimuksen tarve aihepiiristä. Narratiivisella katsauksella pystytään jäsentämään ja analysoimaan tietoa, sekä kasvattamaan tutkijan omaa tietämystä aiheesta. Prosessina tämä kirjallisuuskatsaus perustuu kartoittavaan katsaukseen, jolla pyrin muodostamaan kokonaisuuden tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä, sekä omiin oivalluksiin siitä, kuinka yhdistää käsitteitä teoreettisen viitekehykseen. (Vilkka, 2023.)

3.2 Työelämän konteksti

Tarkastelen aihetta tutkitun tiedon ja työelämän kontekstista käsin mm. sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen laatimaa sosiaalista raporttia Pirkanmaan gerontologisen sosiaalityön tilasta 2023, jossa on saatu ajantasaista tietoa sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia haastatteleamalla, sekä tutkimalla heidän työskentelyään. (Pikassos 2023). Arvokasta ajantasaista tutkimustietoa saan Paula Timosen Pro gradu tutkielman pohjalta vuodelta 2022, jossa hän käsittelee sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan ammatillista rajapintaa.

Tutkimuksellisessa työskentelytavassa tartun tutkittaviin ja kehitettäviin asioihin kriittisesti. Uuden tiedon tai käytännön tuottaminen tapahtuu arvioimalla ja suhteuttamalla sitä menneeseen tietoon tai käytäntöön. (Vilka H., 2021.)

4 OPINNÄYTETYÖ TOTEUTUS

4.1 Tiedonhaku, aineiston valinta ja laadun arviointi

Ammatillisen ja tieteellisen tietoperustan rakentamiseen olen käyttänyt google scholar hakutoiminnolla etsittyä gerontologiaan ja sosiaalityöhön keskittyvää kirjallisuutta, artikkeleita ja julkaisuja. Hakusanoina on käytetty gerontologinen sosiaaliohjaus ja gerontologinen sosiaalityö. Näistä valitsin osuvimmat tieteelliset tutkielmat ja artikkelit tarkasteluun.

Opinnäytetyön aineistoa olen kerännyt vuoden 2023 aikana erilaisista löytämistäni aihetta käsittelevistä artikkeleista, hankkeista ja tutkimuksista, ja pro gradu tiedosta. Aiheeseen ja käsitteisiin liittyvä tutkittu kirjallisuus on ollut merkittävä tiedonlähde. Käsitteiden keräämisen tein manuaalisesti mindmapin avulla, jossa pääsana oli gerontologinen sosiaaliohjaus. Sen ympärille lähdin pohtimaan ja keräämään avainsanoja, jotka mielestäni liittyivät aiheeseen.

4.2 Aineiston rajaus

Aineiston rajauksessa päädyin suomenkieliseen aineistoon, joka kuvaa gerontologista sosiaaliohjausta ja gerontologista sosiaalityötä, se on pääosin julkaistu vuosien 2019–2023 välisenä aikana. Näin sain aineistosta poimittua varsin tuoretta tietoa ikäihmisten kanssa tehtävästä sosiaali-, - ja ohjaustyöstä. Poikkeuksena olen hyväksynyt käsitteiden tutkimisen osalta tieteellistä kirjallisuutta myös aiemmilta vuosilta. Tiedon piti kuitenkin olla tutkittua nykypäivän tietoa ikäihmisen hyvinvoinnista, toimintakyvystä, itsemääräämisoikeudesta ja gerontologiasta.

Taulukko1. Sisäänto ja poissulku kriteerit

Sisäänto kriteerit	Poissulku kriteerit
Tutkimus julkaistu 2019-2023	Julkaistu ennen vuotta 2019
Julkaisukieli Suomi	Julkaistu kieli joku muu
Tieteellinen tutkimus, väitöskirja, pro gradu, luotettava tutkittu kirjallisuus	AMK-Opinäytetyö, lehtiartikkeli

4.3 Aineiston valinta

Lopulliseen muotoonsa käsitteet valikoituvat opinnäytetyö suunnitelmaan, kun aloitin rajaamaan aihetta ja pohdin tärkeimpiä vaikuttajia ikäihmisen elämäntilaan ja palveluntarpeeseen. Niihin valikoitui lisäksi gerontologia, toimintakyky, hyvinvointi ja itsemääräämisoikeus. Näistä teemoista aloin etsiä kirjallisuustietoa, joka perustui tutkittuun tietoon. Lopulliset lähteet valikoituvat käyttöni, sillä perusteella, että ne keskittyivät gerontologisen sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen ajankohtaisiin teemoihin ja tukivat näkemystä nykypäivän sosiaaliohjauksen tilasta.

Taulukko 1. Valitut alkuperäistutkimukset

TUTKIMUKSEN NIMI	TEKIJÄ JA VUOSI
Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa.	Niemi, M., Soukiala, TM., Rossi,E., Hirvonen,J.,Ruotsalainen, S.,Korpelainen, A., Kinni R-L.,Skaffari,P.,Pietiläinen,I.,Tiilikainen, E.,Zechner, MM.,Seppänen,M. 2021
Gerontologien sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä.	Niemi, M., Soukiala, TM., Rossi,E., Hirvonen,J.,Ruotsalainen, S.,Korpelainen, A., Kinni R-L.,Skaffari,P.,Pietiläinen,I.,Tiilikainen, E.,Zechner, MM.,Seppänen,M. 2022
Hyvinvoinnin mittaus edellyttää hyvinvoinnin teoriaa, Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet päivitettyinä nykyaikaan.	Martela Frank. 2022
Gerontologisen sosiaalityön nykytila ja tulevaisuuden näkymiä.	Rantamäki, T.2022
Osatekijöistä muodostuva kokonaisuus - Kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta.	Rossi E. 2021
Aika, paikka ja sosiaalityö.	Juhila,K. 2018
Ikääntyvä ihminen oman hyvinvointinsa edistäjänä, teoksessa Gerontologia	Jyrkämä, J. 2022
Gerontologisen sosiaalityönmenetelmistä	Liikanen, H-K, & Kaisla, S.2007
Gerontologinen sosiaalityö ja sosiaaliohjaus Pirkanmaan hyvinvointialueella alkuvuonna 2023	Pekkarinen A.2023
Kollektiivisesti kohti positiivista muutosta” Gerontologisen sosiaalityöntekijän ja -sosiaaliohjaajan ammatillisen rajapinnan tarkastelua	Timonen, P. 2022

4.4 Aineiston kuvaus

Opinnäytetyön aineisto on ominaisuuksiltaan kvalitatiivinen eli laadullinen ja hyödyntää olemassa olevaa tutkimustietoa. Laadullista tutkimusta voidaan

käyttää asiantuntijuuden kehittymisen, moniammatillisuuden ja osaamiseen liittyvien kokemusten tutkimiseen. (Vilkka, 2023.)

Laadullista tietoa olen kerännyt Niemen ja kumppaneiden Gerit- tutkimushankkeen artikkeleista, jotka keskittyvät erilaisiin vanhenemisen ja huono-osaisuuden teemoihin.

Mia Niemen (2021) tutkielmassa käsitellään gerontologisen sosiaalityön paikkaa palvelujärjestelmässä ja tuodaan esille näkemystä meneillään olevasta sosiaali-, ja terveyspalveluiden uudistuksesta, sekä sen vaikutuksesta gerontologisen sosiaalityön sijoittumiseen ja ikäihmisen asemaan palvelujärjestelmässä. Gerontologisen sosiaalityön asemaa heikensi huomattavasti 2016 vanhuspalvelulakiin tehty muutos gerontologisen sosiaalityön asiantuntemukseen kunnassa, jolloin sitä ei enää vaadittu, niin kuin 2013 voimaantullessa laissa.

Timosen pro gradu keskittyy tarkastelemaan gerontologisen sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen rajapintaa ja kentällä työskentelevien ammattilaisten työn jakautumista ja siinä esiintyviä haasteita. Tutkimuksen tuloksena molempien ammattiryhmien työpanos on merkittävä sosiaalityön kentällä, nykyisiä työnkuvia tulisi tarkentaa ja sosiaalityöntekijä -ohjaaja työpari työskentelyä saada laajemmalle alueelle käyttöön.

Rossin väitöskirja on koottu neljästä osajulkaisusta ja painottaa myös sosiaalityön käytäntöjä sosiaalityöntekijän näkökulmasta, mutta myös asiakkuudesta käsin, kun tarkastellaan avun ja tuen tarpeita. Tutkimuksen tuloksena Rossi esittää gerontologisen sosiaalityön käytäntökokonaisuutena, joka muodostuu eri osatekijöistä eli tarkoituksista, kompetensseista ja materiaalisista tekijöistä.

Frank Martelan päivittämä tieto Erik Allardtin hyvinvoinnin teoriasta painottuu teemaltaan ihmisen elämänlaatuun vaikuttaviin tekijöihin ja siinä keskeinen tulos on ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomiointi elämän eri osa-alueilla.

5 KÄSITTEET TYÖN TAUSTALLA

Jotta voidaan ymmärtää gerontologisen sosiaalityön luonnetta, on tarpeen ymmärtää erilaisia käsitteitä sen taustalla, jotka vaikuttavat erityisesti ikääntyneiden kanssa tehtävässä työssä. Lähden tarkastelemaan tässä teoreettisessa osuudessa aluksi elämänlaatuun liitettäviä käsitteitä. Näitä teemoja tukemaan halusin opinnäytetyön ohjaajani innoittamana käyttää Frank Martelan teoriaa hyvinvoinnista, joka on päivitetty nykypäivään Erik Allardtin alkuperäisversiosta. Tämän jälkeen tarkastelen sosiaaliohjauksen monimuotoisuutta kehittämisen näkökulmasta. Lopuksi olen taulukoinut erilaisia sosiaaliohjauksen palvelu, työ, sekä tukimuotoja, jotka kuuluvat sosiaalityön menetelmiin.

.

5.1 Gerontologia

Gerontologia on ikääntymisen ja vanhenemisprosessin tutkimusta. Tutkimusaiheena vanheneminen ja ikääntyminen ovat laajempi kokonaisuus kuin vanhuuden tutkimus, ja gerontologiaan integroituu useita eri tieteenaloja (Rantanen, Koivunen, 2022,13). Rantanen ja Koivunen määrittelevät tämänhetkisen gerontologian käsitteen koko elinajan kattavaksi vanhenemisen tutkimukseksi, johon kuuluu fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ikämuutostutkimuksen lisäksi ikääntyvän väestön aiheuttamien yhteiskunnallisten muutosten tutkiminen, sekä tiedon soveltaminen erilaisiin poliittisiin päätöksiin ja ohjelmiin. Iäkkäiden toimintakyky gerontologisena tutkimuskohteena sisältää myös

elämänkerrallisuuden, sukupolvet ja erilaiset ikäsidonnaiset ilmiöt (Rantanen, Koivunen 2022.)

5.2 Ikäihminen

Käytän opinnäytetyössä termiä ikäihminen tai ikääntynyt. Laki määrittelee ikääntyneen väestön olevan vanhuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista § 2). Alin vanhuseläkeikä määräytyy syntymävuoden mukaan. Vuonna 1954 ja sitä ennen syntyneet ovat voineet jäädä vanhuseläkkeelle aikaisintaan täytettyään 63 vuotta. Kansaneläke järjestelmän vanhuseläkkeen eläkeikä on 65 vuotta (Eläketurvakeskus). Ikäihmisellä tarkoitetaan henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi, taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen takia (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista § 3). Tässä opinnäytetyössä käsite ikäihminen tarkoittaa yli 65-vuotiasta henkilöä. Kuitenkin yhä enemmän gerontologisen sosiaaliohjauksen piiriin tulee alle 65-vuotiaita, joiden toimintakyky on kognition tai muun syyn takia heikentynyt. Asiakkaan ohjautuminen ikäihmisten palveluihin voi tapahtua myös palvelutarpeeseen perustuen, ei iän perusteella. (Pikassos 2023.)

5.3 Toimintakyky

Ikäihmisten toimintakyvyn tukeminen ja kotona asumisen tukeminen on valtakunnallisesti linjattu tavoite. Toimintakyvyn edistäminen onkin vanhuspolitiikan keskeinen tavoite. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) määrittelemänä toimintakyky tarkoittaa ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä hänelle itselleen merkityksellisistä ja välttämättömistä jokapäiväisen

elämän toiminnoista. Myös kognitio tai sen puute vaikuttaa paljon toimintakykyyn. (THL 2023.)

Gerontologisessa sosiaaliohjauksen asiakkuuden näkökulmasta toimintakykyyn voidaan vahvasti liittää ikääntyneen voimavarat ja mikä on niiden suhde toimintakykyyn ja kykeneväisyyteen omasta elämänhallinnastaan. Hyväkuntoisella ihmisellä on enemmän voimavaroja, kuin ihmisellä, jonka terveys on fyysisesti tai psyykkisesti huono. Myös se mitä taitoja ihmisellä on ennestään suhteessa elämäntilanteeseen ratkaisevat, onko voimavaroja niin, että esteistä ja vaikeuksista voidaan selviytyä. (Jyrkämä, 2022.)

Monet sairaudet heikentävät toimintakykyä. Aivoinfarktin ja murtumien vaikutukset ovat toimintakykyyn välittömiä. Toisaalta taustalla voi olla sairauksia, epäsuotuisia elintapoja, ympäristöön ja huono-osaisuuteen tai sosiaalisiin suhteisiin liittyviä ongelmia, jolloin taustatekijöiden johdosta toimintakyky rappeutuu vähitellen. Toimintakykyä voidaankin kuvata tasapainotilana kykyjen, elin- ja toimintaympäristön, sekä omien tavoitteiden välillä. (Rantanen 2022.)

Ihmisen elämänlaadun katsotaan sisältävän sosioekonomiset, yksilölliset, sosiaaliset, psyykkiset ja kognitiiviset tekijät. Subjektivista hyvinvointia tukevat elinympäristö, lähipalvelut, vapaa-ajan aktiviteetit, sekä henkilökohtainen autonomia. Ihmisen toimintakyky on myös riippuvainen ympäristön myönteisistä tai kielteisistä vaikutuksista. Ihmisen toimintakykyä voidaan tukea ja arjessa selviytymistä parantaa asuin- ja elinympäristöön liittyvillä tekijöillä, muiden ihmisten tuella ja erilaisilla palveluilla. (Liikanen & Kaisla 2007.)

Sosiaalihuoltolakiin 1.1.2023 kirjattujen muutosten osalta tukipalvelut §19 on erotettu kotipalvelua koskevasta pykälästä erilliseksi sosiaalipalveluksi. Tukipalveluja koskevaan pykälään lisätään asiointipalvelu siellä jo aikaisemmin mainittujen palvelujen ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalvelut, sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävä tai tukeva palvelun lisäksi. Tukipalvelujen nostaminen omaksi pykäläkseen korostaa tukipalvelujen merkitystä usein ensimmäisinä toimintakykyä ja kotona asumista tukevuina palveluina. Tukipalvelut ovat merkityksellisiä erityisesti ikääntyneille ja niitä tarvitseville

henkilöille, kuten mielenterveys- tai päihdekuntoutujille. (Sosiaali-, ja terveysministeriö, STM, 2022.)

5.4 RAI toimintakyvyn arvion tukena

Vanhuspalvelulain mukaan hyvinvointialueilla on velvollisuus käyttää iäkkään henkilön palvelutarpeiden ja toimintakyvyn arvioinnissa RAI-arviointivälineistöä 1.4.2023 alkaen. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL)

RAI (Resident Assessment Instrument) toimintakykymittaristo on apuna palvelutarpeen arvioinnissa, kun asiakkaan toimintakykyä arvioidaan. RAI-arvioinnissa asiakkaan havainnoinnin ja haastattelun perusteella muodostuvat mittarit ja niistä nousevat herätteet kuvaavat asiakkaan tarpeita ja toimintakyvyn osa-alueita. RAI mittariston avulla saadaan arvokasta tietoa asiakkaan toimintakyvystä, kun suunnitellaan hänelle palveluja (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, THL). RAI arvioinnin jälkeen on mahdollisuus käynnistää myös sosiaalinen muutostyö. Tässä työssä en käsittele RAI toimintakyky mittaristoa laajemmin, mutta jatkotutkimuksen kannalta ja työkaluna se on hyödyllinen myös sosiaaliohjauksen menetelmissä, kun arvioidaan esimerkiksi asiakkaan arkisuoriutumista (ADLH, IHIERK), kognitiota (CPS), alkoholin käytön riskiä (AUDIT), tai mielialaa (DRS, DRSSR), sekä mahdollisia haastavaa käyttäytymistä (ABS). MAPLE5 kertoo asteikolla 1–5 asiakkaan voimavaroista ja mitkä tekijät vaikuttavat esim. henkilön kotona pärjäämiseen. Työntekijöiden tulee kuitenkin kouluttautua RAI:n käyttöön, jotta sitä osataan käyttää oikein, sekä ymmärtää mitä eri herätteet (capsit) kertovat asiakkaan tilanteesta. Henkilöstölle on järjestettävä aikaa huolelliseen RAI:n tekemiseen asiakkaan ja omaisen kanssa yhteistyössä, jotta saadaan mahdollisimman todenmukainen mittaustulos. Jos mittariston käyttö ei ole työntekijän hallinnassa, voidaan pahimmillaan tehdä vääriä päätöksiä esimerkiksi koskien ihmisen autonomiaa tai asumispalveluun sijoittumista. Pitää kuitenkin muistaa, että RAI mittaristo työkaluna on ohjaava, päätöksiä tehdessä tulee arvioida asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL.).

5.5 Hyvinvointi

Frank Martela, joka artikkelissaan päivittää Erik Allardtin hyvinvointiteorian having, loving, being ulottuvuuksia nykypäivään, tuo esille sen, että hyvinvoinnin edistäminen ja mittaaminen edellyttää selkeää näkemystä siitä mitä hyvinvointi on ja hyvinvoinnin mittareiden tulisi perustua vahvaan teoriaan (Martela 2022). Allardtin käsitys oli, että kokonaisvaltainen tutkimus vaatii sekä subjektiivisia, että objektiivisia mittareita ja ihmisten tulisi itse saada määrittää onko heidän elämänsä hyvää, sen sijaan että pelkät tutkijat, virkamiehet ja poliitikot määrittäisivät hyvinvoinnin käsitystä. Ihminen toisinaan saattaa myös erehtyä hyvinvoinnistaan ja hänen oma arvionsa on ristiriidassa hänen todellisen tarpeensa kanssa. (Martela 2022.) Tämä saattaa parhaiten näkyä gerontologisen sosiaaliohjauksen asiakkuudessa siinä, että ihminen ei aina ymmärrä omaa parastaan esimerkiksi, kun asiakkaan kanssa keskustellaan toimintakyvyn riittävydestä, päihteiden käytöstä tai puutteellisissa asuinolosuhteissa asumisesta. Sen takia hyvinvoinnin mittaus vaatii sekä objektiivisen ja subjektiivisen näkökulman, sillä kumpikin yksinään antaa liian kapean kuvan. Voidaanko sosiaaliohjauksen näkökulmasta ajatella, että ihmisen tarpeet ovat perustavampia kuin toiveet tai halut. (Martela 2022.) Hyvinvointialueilla päätökset palveluihin tehdään asiakkaan todellisista tarpeista käsin, joten tässä kohtaa objektiivisella mittaamisella on suuri rooli ihmisen hyvinvoinnin määrittelyssä. Itsemääräämisoikeuden tulkintaan tullaan siinä kohtaa, kun asiakas syystä tai toisesta kieltäytyy tarjotusta palvelusta, vaikka työntekijä arvioi, että tarve palvelulle olisi. Itsemääräämisoikeutta käsittelen omassa luvussa myöhemmin.

5.5.1 Having, loving, being ja doing

Allardtin hyvinvointiteorian osa-alueiden avulla having, loving ja being, voidaan sosiaaliohjauksen merkitystä tarkastella elämänlaadun kontekstista käsin. Nämä kolme ulottuvuutta Allardtin mukaan luovat pohjan subjektiiviselle hyvinvoinnin kokemukselle (Uusitalo, H., Simpura, J., 2020).

Having, joka kuvaa elintason ja tarpeisiin liittyviä asioita, kuten ravinto ja asuminen, joiden avulla ihminen selviää hengissä. Tähän kuuluu myös turvallisuuden tunne keskeisenä psykologisena tarpeena ihmisen elämässä.

Loving perustarpeena tarkoittaa yhteenkuuluvuutta toisten ihmisten kanssa, sosiaalisia-, ja ystävyys-, - sekä perhe suhteita, jotka ovat keskeisiä elementtejä hyvinvoinnin kokemuksessa.

Being ulottuvuus määrittäy ihmisen suhteesta yhteiskuntaan ja sisältää itsensä toteuttamisen näkökulman. Se on määritelty myös sisältävän oman arvion elämämme hyvydestä, onnistumisesta ja onnellisuudesta. Objektiiivisella puolella luontevimmat indikaattorit tarkasteltuna olisivat terveys, toimintakyky ja elinikä.

Martela liittää tähän vielä yhden osa-alueen: doing, joka kuvaa näkemystä ihmisestä aktiivisena toimijana omassa elämässään. (Martela2022.)

Gerontologisesta sosiaaliohjauksen näkökulmasta voidaan tätä kokonaisuutta ajatella niin, että työntekijällä tulisi olla taito ymmärtää ikäihmisen kokonaisvaltaista kokemusmaailmaa, myös eletystä elämästä käsin ja sitä mitkä tilanteet ovat johtaneet nykytilanteeseen, jossa elämän haasteet ovat kulminoituneet tiettyyn pisteeseen. Subjektiiivisessa kokemusmaailmassa asiaa voidaan tarkastella ihmisen oman tahdon ja itsemääräämisoikeuden näkökulmasta ja siitä mitä yksilö pitää tarpeellisena ja riittävänä asiana, kun hän suhteuttaa käsitteet omaan elämäänsä.

5.6 Itsemääräämisoikeus

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus elämään, sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua. Ihmisen itsemääräämisoikeutta ei tule riistää ilman laissa säädettyä perustetta ja sille tuleekin aina olla erittäin painavat perusteet.

Itsemääräämisoikeus pohjautuu perustuslakiin 1999/731 7§. Sosiaalihuollon näkökulmasta tarkasteltuna itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksilön oikeutta määrätä ja toteuttaa omaa elämäänsä koskevista päätöksistä. Henkilö on itsemääräävä, kun hän ymmärtää erilaiset vaihtoehdot ja osaa arvioida niiden seurauksia, sekä kykenee valitsemaan etujaan parhaiten vastaavan järjestelyn (Mäki-Petäjä-Leinonen, 2017, 22).

Poikkeukset itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen ovat eettisesti merkittäviä ja silloin hallinnollisten menettelytapasäännösten, sekä dokumentoinnin merkitys on erityisen tärkeä ja korostunut. Kirjaukset on tehtävä huolellisesti ja riittävän tarkasti, jotta tilanteita voidaan myöhemmin arvioida. Joskus terveyden-, ja sosiaalihuollonpalveluissa, esimerkiksi päihde-, ja mielenterveysasiakkaita tarkastellen voidaan ihmisen toimintaa joutua rajoittamaan henkilön oman turvallisuuden vuoksi, joskus myös muiden ihmisten turvaksi. (Lääkäriliitto, 2021.)

Gerontologisen sosiaaliohjauksen asiakkuudessa tullaan eettisten kysymysten äärelle tarkastellen itsemääräämisoikeuden rajoja, kun asiakas ei halua ottaa apua vastaan ja hänellä on esimerkiksi havaittavissa sairauden tunnottomuutta, tai hän ei ymmärrä omaa parastaan. On myös tilanteita, kun omaisen näkökulma poikkeaa merkittävästi asiakkaan näkökulmasta, jolloin työntekijän on punnittava lopputuloksen merkitystä asiakkaan parhaaksi, mutta hänen itsemääräämisoikeutensa kunnioittaen. Lääkärin kannanotto on merkityksellinen dokumentti, kun pohditaan asiakkaan kykyä päättää omista asioistaan, ikäihmisen kohdalla esimerkiksi asumispalvelua haettaessa.

6 YHTEENVETO

Yhteenvetona siitä miltä gerontologinen sosiaaliohjaus näyttäytyy kirjallisuudessa ja käytännön työssä voidaan eritellä seuraavin alaotsikoin. Tiivistettynä se on neuvonta-, ohjaus ja palvelutarpeenarviointi työtä erilaisissa

asiakastilanteissa. Työn tarkoitus on kulkea asiakkaan rinnalla ja etsiä menetelmiä, jolla hän pystyy selviytymään erilaisista haastavista elämäntilanteista ja saa oikea-aikaiset tarpeensa mukaiset palvelut. Työtä tehdään moniammatillisessa tiimissä ja yhteistyö eri tahojen kanssa kuuluu arkeen, kun selvitetään asiakkaan asioita. Erilaisten päätösten teko kuuluu sosiaaliohjaajan työhön.

6.1 Neuvonta ja ohjauspalvelut

Sosiaalihuoltolaki 6 § velvoittaa hyvinvointialueita, että asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Matalan kynnyksen neuvonta ja ohjauspalvelut auttaa asiakasta saamaan tarvitsemansa palvelut yhden luukun periaatteella. Tilapäisissä neuvonta-, ja ohjauspalveluissa, jotka ovat kotija lähitorien palveluita, ei yleensä synny sosiaalihuoltolain mukaista asiakkuutta, joita pitäisi kirjata asiakastietojärjestelmiin, koska asiakkuudet ovat lyhytkestoisia (Timonen 2022).

lääkäiden henkilöiden kattava ensivaiheen palvelutarpeiden arviointi ja palvelutarpeisiin vastaaminen vaatii monipuolista erityisosaamista. Lähitoreilla ja kotitorilla on keskeinen rooli ennaltaehkäisevässä ja arvioivassa työssä, kun asiakasvirtoja ohjataan oikean palvelun piiriin nimenomaan oikea aikaisesti. Tarkoituksenmukaista ei ole ydinprosesseihin liittymättömien yhteydenottojen ohjautuminen gerontologisen sosiaalityön ja ohjauksen piiriin, vaan riittävä tunnistaminen alkuarvioinnin perusteella gerontologisen sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen asiakkuudesta olisi perusteltua ja sitä tulee kehittää. (Pikassos 2023.)

6.2 Gerontologinen sosiaaliohjaus

Gerontologisen sosiaaliohjauksen keinoin pyritään auttamaan jo vaikeassa asemassa olevaa ikäihmistä arjessa ja erilaisissa palveluverkostoissa, sekä

ennaltaehkäisemään raskaimpiin palveluihin joutumista, kuten ympärivuorokautinen palveluasuminen.

Sosiaalihojauksella tarkoitetaan sosiaalihoitolain mukaista yksilöiden perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palveluiden käytössä, sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämäntilannetta ja toimintakykyä (Sosiaalihoitolaki 16 §).

Gerontologinen sosiaalihojaus on yksi sosiaalityön osaamisalueista. Gerontologinen sosiaalihojaus on pitkäjänteistä prosessinomaista, dokumentoitua, sekä laaja-alaista moniammatillista yhteistyötä asiakkaan ja eri viranomaisten kanssa palveluverkostoissa. Sosiaalihojaaja toimii asiakastilanteissa lähes samoin kuin sosiaalityöntekijä. Hän ohjaa asiakkuuden prosessia, määrittää tavoitteet yhdessä asiakkaan kanssa, sekä seuraa ja arvioi niiden toteutumista. (Timonen 2022.) Asiakkaan lähipiiri ja omaiset otetaan mahdollisuuksien mukaan työskentelyyn asiakasta tukemaan. Työ on voimavaroja hyödyntävää, ikäihmisen itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa työtä, jossa arjen sujuminen ja osallisuus on keskiössä. (Rossi, 2021.)

6.3 Sosiaalihojaaja

Laki sosiaalihoollon ammattihenkilöistä määrittelee laillistetun ammattihenkilön, joka on oikeutettu toimimaan sosiaalihojaajan virassa. Sosiaalihojaajana voi toimia henkilö, jolle sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto, Valvira myöntää hakemuksesta oikeuden harjoittaa geronomin, sosionomin ja kuntoutuksenohjaajan ammattia, joka on suorittanut sosiaalialalle soveltuvan ammatikorkeakoulututkinnon Suomessa. (Laki sosiaalihoollon ammattihenkilöstä 817/2015 § 8.)

Sosiaaliohjaajan tulee hallita taloudellisten asioiden ohjaus, neuvonta ja hoito. Tuntee palvelujärjestelmän ja hahmottaa viranomaisyhteistyön, sekä kolmannen sektorin mahdollisuudet laajalta osalta. Sosiaaliohjaaja voi toimia viranhaltijana, joka vastaa erilaisista päätöksentekoon liittyvistä tehtävistä. Päätöksiä voivat olla esimerkiksi liikkumista tukevat palvelut, asiakasmaksun alennukset, ennaltaehkäisevä toimeentulotuki, sekä ateriat-, ja turvapalvelut tai palveluseteli siivouksen tueksi tai saattaja apuun. (Timonen2022.)

Sosiaaliohjaajalla on vahva menetelmä osaaminen asiakaan kanssa työskennellessä, ja hän on erikoistunut nimenomaan ohjaukselliseen toimintaan. Asiakastilanteessa sosiaaliohjaaja osaa katsoa ja arvioida asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti ja käytännönläheisesti. (Timonen 2022.)

6.4 Gerontologinen sosiaalityö

Sosiaalihuoltolain 16§ mukaan sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja heidän yhteisöjensä kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta, sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.

Hanna-Liisa Liikanen määrittelee artikkelissa gerontologisen sosiaalityön pioneerit kentällä (2007) gerontologisen sosiaalityön keskeisimmiksi työkokonaisuuksiksi arviointi- ja sijoitustyön, neuvonta- ja ohjaustyön, tiedonhankinta- ja selvitystyön sekä laaja-alaisen moniammatillisen yhteistyön. Työskentely on asiakassuuntautunutta ja siihen liittyy asiakkaan asioiden ajaminen ja vaikuttaminen hänen puolestaan.

Gerontologinen sosiaalityö voidaankin nähdä laaja-alaisena ja vaativana ikäihmisten ja erityisryhmien kanssa tehtävänä muutostyönä, jonka tarkoituksena on tukea ja vahvistaa yksilöiden elämänhallintaan liittyviä toimintaedellytyksiä.

Prosessinomaisuus, seuranta ja arviointi sosiaalityössä ovat osa asiakkuutta, jotka ovat usein pitkäaikaisia. (Timonen 2022.)

Pikassos raportissa todetaan gerontologisen sosiaalityön työnkuvien hämärtymisestä, sillä vähäisten resurssien myötä, myös sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään sosiaaliohjauksellista työtä, esimerkiksi etuusneuvontaa. Tämä vaikuttaa suoraan erityistä tukea tarvitsevien ihmisten oikeanlaisen ja oikea-aikaisen tuen ja avun saatavuuteen, sekä osaltaan henkilöstön työnkuvien sekoittumiseen. (Pikassos 2023.) Sosiaalityön teoria kuitenkin palvelee koko sosiaalialan kehittämistä, eikä ohjaustyö sulje tätä pois (Timonen 2022).

6.5 Sosiaalityöntekijä

Sosiaalityöntekijä vastaa erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnista, suunnitelmaan perustuvan sosiaalityön palvelun antamisesta, asiakas työhön liittyvästä monialaisesta yhteistyöstä, sekä on vastuussa ja koordinoi muuta tiimiä asiakkaan palvelukokonaisuudesta.

Sosiaalityöntekijä toimii omatyöntekijänä ja vastaa asiakkuuteen liittyvien päätösten tekemisestä, sosiaalityön palvelun, täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen, sekä joidenkin asumista tukevien palvelujen myöntämisestä. Sosiaalityöntekijän tehtäviin sisältyy lisäksi erityisasiantuntijana toimimista, konsultointitehtäviä ja rakenteellista sosiaalityötä. (Kuntarekry.) Kelpoisuusehtona tehtävään on Suomessa laillistettu sosiaalityöntekijä (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 3 §, 7 §).

6.6 Taulukko asiakkaiden palveluiden tarpeista.

Taulukossa 1. esitetään gerontologisen sosiaaliohjauksen ja työn asiakkuuksien palvelutarpeita. Samalla se on läpileikkaus moniammatillisesta

yhteistyöstä eri tahojen kanssa, kun asiakkaan haastavaa elämäntilannetta selvitellään. Tiedonkeruussa raportissa oli lähdetty liikkeelle havainnosta, että palvelua on muodollisesti saatavilla (Pikassos 2023).

Taulukko 1. Gerontologisessa sosiaalihojauksen asiakkaiden tarvitsemia palveluita. Pikassos 2023

Sosiaalihojaus	Mielenterveyspalvelut
Sosiaalinen kuntoutus	Oikeusapu
Kotihoito	Ulosottoviranomaisen palvelut
Kotihoidon tukipalvelut	Perusterveydenhuollon palvelut
Liikkumista tukeva palvelu	Poliisi
Välitystili	Potilas- ja sosiaaliasiamiehen palvelut
Edunvalvonta	Päihdepalvelut/Päihdekuntoutus
Omaishoito	Rikosseuraamuslaitoksen palvelut
Tilapäinen asuminen	Seurakunnan tarjoamat palvelut
Tuettu asuminen	Sovittelupalvelut
Yhteisöllinen asuminen	Talous- ja velkaneuvonta
Ympäri vuorokautinen palveluasuminen	Vammaispalvelut
Kelan palvelut	Yhdistysten toiminta
Kulttuuri- ja sivistyspalvelut	Maahanmuuttoviraston palvelut

6.7 Taulukko tukimuodoista

Alla olevista menetelmistä korostuu ohjaus ja neuvonta palvelut, jotka pitää sisällään erilaiset etuus-, palvelu- ja kuntoutusjärjestelmän. Pääosin asiakkaat olivat Pikassoksen raportin mukaan suostuvaisia kaikkiin alla oleviin tukimuotoihin, kun niitä on tarjottu, vain muutamia yksittäisiä menetelmiä lukuun ottamatta. Jos tarkastellaan työmuotoja ennaltaehkäisevästä näkökulmasta, on työmuodoista useat sellaisia, joita voidaan käyttää lähitoreilla eri menetelmin, sekä ottaa asiakkaan asiaan mukaan kolmannen sektorin toimia tukemaan prosessia.

Taulukko 2. Asiakkaan kanssa käytettävät tukimuodot ja menetelmät. Pikasos 2023

Väkivallan tai sen uhkan poistaminen	Asiakkaan edunvalvontaan liittyvät selvittelyt ja/tai ilmoituksen
Asiakkaan vastuuttaminen asioiden hoitamiseen	Asumissosiaalinen työ
Yhteisösosiaalityö ja ryhmät	Asiakkaan taloustilanteen selvittäminen
Asiakkaan läheisten tukeminen	Asiakkaan toimintakyvyn arviointi
Matalan kynnyksen palvelut, jalkautuva ja etsivä työ	Mielenterveyden tukeminen
Palveluohjaus	Riippuvuuksista eroon pääsyn tukeminen
Mukanaolo asiakkaan asioinnissa/sosiaalinen asianajo	Asiakkaan osallisuuden edistäminen
Muun päätöksen tekeminen asiakkaalle	Asiakkaan voimavaroja vahvistava työ
Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki	Ilmoituksen tekeminen esim. palotarkastaja, asumisterveys, poliisi
Perustoimeentulotukeen liittyvä neuvonta ja selvittely	Selvittelytehtävät, jotka eivät sosiaalityön ydintehtävää
Muun suunnitelman tekeminen asiakkaalle	Päätöksenteko/lausunto/kirjaaminen / sosiaalityön prosessi
Monialaisen suunnitelman tekeminen asiakkaalle	Päätöksenteko/lausunto/kirjaaminen / muu prosessi
Verkostotyö/konsultaatio (ei prosessinhalitjuutta)	Asiakkaan/läheisen ohjaus ja neuvonta

7 POHDINTA

Tällä hetkellä usealla hyvinvointi alueella gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa palvelujärjestelmässä, monilla alueilla ei vielä tunnisteta ikääntyneiden sosiaalisia ongelmia, eikä varsinkaan erityisentuen tarvetta. Neuvonta ja ohjauspalveluilla, sekä gerontologisella sosiaaliohjauksella on tässä kohtaa oma paikkansa ikääntyneen toimintakyvyn, hyvinvoinnin ja osallisuuden sekä autonomian tukemiselle ja vahvistamiselle. Sosiaaliohjauksen menetelmiä käyttäen autetaan luomaan olosuhteita, joissa ikäihminen voi pärjätä kotona asuen mahdollisimman pitkään. Pelkkä sairauksien hoito ei riitä.

Erilaiset lähitorit tarjoavat matalankynnyksen neuvonta ja ohjauspalveluja, joissa työntekijän ammattitaitoon kuuluu asiakkaiden talousasioiden selvittelyä, sekä etuasasioiden vahva tuntemus, erilaiset ryhmämuotoiset ja yksilölliset toimintatavat. Vahva verkostotyön tunteminen ja tarvittaessa konsultaatio tukeviimpiin palveluihin luo työn onnistumiselle pohjaa lähitorien palvelutyössä, jotka ovat kehitettävissä oikealla resursoinnilla. Erityisesti nyt

hyvinvointialueilla kehitteillä olevilla palvelujärjestelmän rakenteilla tulisi huomioida miten ikääntyneiden sosiaalsiin ongelmiin liittyvät tuen ja avun tarpeet havaitaan ajoissa ja millä keinoin niihin vastataan.

Sosiaalityöntekijöistä on pulaa koko maassa ja heidän tulisi saada toimia gerontologisen sosiaalityön erityiskysymysten äärellä. Timonen (2022) tutkielmassaan toteaa: ”Gerontologinen sosiaalityö tarvitsee erityistä asiantuntijuutta ja se on otettava huomioon alan koulutuksessa. Eettinen asiantuntijuus on nähtävä tärkeänä osana alan ammatillisuutta.”

Sosiaali-, ja terveydenhuollon AMK koulutuksessa geronomi on kokonaisvaltaisen vanhustyön osaaja, joka toiminnallaan:

- a) kehittää tulevaisuuden vanhustyötä ja mahdollistaa iäkkään ihmisen mielekkään elämän, osallisuuden ja toimijuuden vahvistumisen.
- b) tunnistaa ikäihmisen hyvinvointia ja toimintakykyä uhkaavia sosiaalisia ja terveydellisiä riskejä, sekä niiden taustatekijöitä. (Geronomiliitto.)

Gerontologisen sosiaaliohjauksen kentällä tarvitaan juuri kokonaisvaltaista perehtyneisyyttä ikäihmisen asiaan. Huomioiden ihminen kokonaisuutena aina fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta katsoen.

Geronomin koulutuksessa yhtenä painopisteenä on ikääntyneiden palvelujärjestelmän ja sosiaalietuuksien tuntemus, sekä niihin ohjaaminen. Kolmannen sektorin palveluita vaihtoehtona, sekä moniammatillista yhteistyötä painotetaan läpi koko koulutuksen. Geronomilla on vahva ammattietiikka, koska asiakaskunta on koostuu ihmisistä, joilla iän tuoma haurastuminen vaikuttaa kokonaisvaltaiseen toimintakykyyn ja asioidensa puolustamiseen, joten geronomin asiantuntijuutta tullaan tarvitsemaan sosiaaliohjauksen kentällä ikäihmisten parissa nyt ja tulevaisuudessa.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista eritellä työmuodot matalankynnyksen paikoissa käytettäviksi menetelmiksi, sekä määrittää konkreettiset keinot

asiakkaan kanssa toimimiseen niiden kautta gerontologisen sosiaaliohjauksen kentällä. Uskon, että se vastaisi osaltaan gerontologisen sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön asiakasmäärien suuntautumiseen omalle paikalleen ja ennaltaehkäiseviin tarpeisiin osattaisiin paremmin vastata jo palvelupolun alku vaiheessa. Kun oikeat työntekijät, kuten sosionomit ja geronomit saadaan oikeille paikoille matalankynnyksen neuvonta ja ohjauspalveluihin asiakkaan palvelutarvetta arvioimaan, sekä heille annetaan päätösvaltaa palveluiden myöntämisessä, on mahdollista, että sosiaalityöntekijöille vapautuu aikaa erityistä tukea tarvitseville asiakkaille, sekä rakenteelliseen sosiaalityöhön kehittämään yhteiskunnallisesti tärkeää sosiaalityön kenttää.

LÄHTEET

Eläketurvakeskus, vanhuuseläke. Haettu 1.9.2023

<https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/tyoelake-etuudet/vanhuuselake/>

Gerontologia 2021. Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R.-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M., & Seppänen, M. (2021). Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. Gerontologia, 35(2), 204–209. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>

Geronomiliitto, Suomen geronomiliitto ry, Geronomin kompetenssit. haettu 14.9.2023 <https://www.suomengeronomiliitto.fi/geronomi/kompetenssit>

Ikäneuvo, 2018, Asiakasohjaajan käsikirja, Hakkarainen, K., Laine, T., Luosmala, M., Mäki-Hallila, E., Mäkipää, E., Saloranta, P., Ollinpoika, M., Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama I&O kärkihanke, Pirkanmaan Ikä-neuvo, Tampere

Juhila, Kirsi. 2018. Aika, paikka ja sosiaalityö, Kustannusosakeyhtiö vastapaino; Tampere, e-kirja 2018

Jyrkämä, Jyrki, 2022, ikääntyvä ihminen oman hyvinvointinsa edistäjänä, teoksessa Gerontologia, Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S., Viljanen, A. 5. uudistettu painos 2022, Kustannus oy Duodecim, Helsinki

Kuntarekry, 7.9.2023, haettu 12.9.2023 <https://www.kuntarekry.fi/fi/tyopaikat/sosiaalityontekija-gerontologinen-sosiaalityo-pirha-01-2241-23/>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 980/2012, haettu 15.10.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2012/20120980>

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä, §7, Finlex 26.6.2015/817, haettu 30.9.2023, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817>

Liikanen, H-K, & Kaisla, S.,2007 Gerontologisen sosiaalityönmenetelmistä, pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, SOCCA, Heikki Waris instituutti, 2007.

Haettu1.10.2023 https://www.socca.fi/julkaisut/oppaat/gerontologisen_sosiaalityon_menetelmista.9283.shtml

Lääkäriliitto, 2021, Itsemääräämisoikeus ja sen poikkeukset, Suomen lääkäriiliitto. Haettu 15.9.2023 <https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/potilas-laakarisuhte/itsemaaraamisoikeus-ja-sen-poikkeukset/>

Martela Frank, 2022, Hyvinvoinnin mittaus edellyttää hyvinvoinnin teoriaa, Erik Allardt'n hyvinvoinnin ulottuvuudet päivitettyinä nykyaikaan, Yhteiskuntapolitiikka 87 (2022):5–6 haettu 1.4.2023 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145551/YP2205-6_Martela.pdf?sequence=1

Mäki-Petäjä-Leinonen A., Karvonen – Kälkäjä A., 2017, Vanhusoikeuden perusteet, Alma talent 2017, Helsinki

Pikassos 2023, Gerontologinen sosiaalityö ja sosiaaliohjaus Pirkanmaan hyvinvointialueella alkuvuonna 2023 –sosiaalinen raportti, koonnut Anna Pekkarinen, kehittämispäällikkö, sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos Oy

Rantanen, T., Koivunen, K., teoksessa Gerontologia, 2022, Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S., Viljanen, A., 5. uudistettu painos, Kustannus oy Duodecim, Helsinki

Rantamäki, T., 2020, Gerontologisen sosiaalityön nykytila ja tulevaisuuden näkymiä. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Sosiaalityön koulutusohjelma. Haettu 25.3.2023

<file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Desktop/OPINN%C3%84YTY%C3%96N%20MATERIAALIA/RantamakiTajja,GERONTOLOGI-SEN%20SOSIAALITY%C3%96N.pdf>

Rossi E., 2021, Osatekijöistä muodostuva kokonaisuus -Kuvaus gerontologiasta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta. Väitöskirja. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-264-1>

Siunsote, Gerontologinen sosiaalityö,
haettu 15.10.2023 <https://www.siunsote.fi/sosiaalityo>

Sosiaalihuoltolaki 6,16 §, Finlex,30.12.2014/1301,
haettu 24.10.2023, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaali-, ja terveysministeriö, STM. 2020 Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023, Sosiaali ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29. Haettu 9.4.2023

Sosiaali-, ja terveysministeriö, STM, Kuntainfo 8/2022, Helsinki. Haettu 1.10.2023 <https://stm.fi/ikaohjelma>

Talentia 2023, haettu 11.4.2023 Sosiaalialan ammattietiikka | Talentia

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL, haettu 15.10.2023
<https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/palvelutarpeiden-arviointi-rai-jarjestelmalla>

Timonen Paula 2022, Gerontologisen sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan ammatillisen rajapinnan tarkastelua, Pro gradu-tutkielma, sosiaalityö, yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, Helmikuu 2022 haettu 16.10.23
<file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Desktop/OPINN%C3%84YTY%C3%96N%20MATERIAALIA/sosiaaliohjauksen%20ja%20sosiaality%C3%B6n%20rajapintaa%201610.pdf>

Tieteen termipankki, 06/2021. Haettu 8.9.23 https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tiedeneuvonta:narratiivinen_katsaus

Uusitalo, H., Simpura, J., 2020, Yhteiskuntapolitiikka, Julkari, haettu 12.3.2023 Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana (julkari.fi)

Vilka H.,2023, Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina, Art House, Helsinki

Vilka H, 2021, Näin onnistut opinnäytetyössä, PS-kustannus 1. painos Jyväskylä.

